

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>

УДК 330.344; 339.98

JEL: O10, E61, F52

А.А. ГРИЦЕНКО, д-р екон. наук, проф., академік НАН України,
заступник директора з наукової роботи
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: agrytsenko@ief.org.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5030-864X>

НАЦІОНАЛЬНО УКОРІНЕНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ЯК ЛОКАЛЬНА ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ГЕОЕКОНОМІЧНІ ЗРУШЕННЯ*

Розкрито логіко-історичну обумовленість і зміст національного укорінення економічного розвитку як локальної відповіді на глобальні економічні зрушення. З'ясовано, що в умовах невизначеності й нестабільності економічної динаміки виникає необхідність національного укорінення економічного розвитку шляхом формування розгалуженої системи ланцюгів створення доданої вартості на основі використання вітчизняного науково-технічного потенціалу і переробки національних сировинних ресурсів.

Ключові слова: національно укорінений економічний розвиток; економічні системи; гібридна система «мир-війна»; глобалізація; локалізація; стійкість; безпека; інклюзивність економічного розвитку.

Сучасний світ увійшов у дуже складний і суперечливий період розвитку. Глобалізація, яка була панівним трендом у недавньому минулому, стикнулася з обмеженнями, породженими її власною експансією. Су-

* Статтю підготовлено за результатами дослідження, виконаного в рамках наукового проєкту «Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах гібридної системи «мир-війна»» (держ. реєстраційний № 0123U100965).

Ц и т у в а н н я: Гриценко А.А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 38—54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

перечності глобалізації та локалізації, що імпліцитно існували і розвивалися завжди, проявились у гострих конфліктних формах [1]. Відбуваються фундаментальні геоекономічні зрушення, які породжують нові, не бачені раніше ризики і загрози. Їх реалізація порушує усталені економічні зв'язки. Зростає невизначеність економічного розвитку. Така ситуація змушує шукати внутрішні опори стійкості, що часто веде до протекціоністської політики. Країни G20 постійно виступають проти одностороннього протекціонізму, за необхідність забезпечення безперебійної роботи глобальних ланцюжків виробництва і поставок, за те, щоб зробити глобальний розвиток інклюзивнішим, стійкішим і кориснішим для всіх. Про це йшлося і на останньому саміті лідерів G20¹.

Названі проблеми в різних формах дискутуються у світовій літературі [2—6], а практичні потреби примушують країни піклуватися про стійкість національних економік в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Ці об'єктивно існуючі суперечності не можуть бути розв'язані шляхом продовження глобалізації у тій формі, в якій вона існувала, посилюючи економічну і соціальну нерівність. Необхідно знайти глокалізаційно інклюзивний підхід, який дозволить використати глобалізацію для національного розвитку і національний розвиток для глобалізації. Одним з напрямів такого пошуку є формування і реалізація стратегії **національного укоріненого розвитку** [7].

Глокалізація — одна з форм розв'язання суперечностей між глобалізацією і локалізацією. Цей термін зародився в Японії як позначення пристосування методів обробітку землі до конкретних умов, що спиралося на японське поняття «жити на своїй землі»². Сьогодні він активно використовується в дослідженнях взаємозв'язку глобалізації та локалізації [8—15], і вже в цьому підході в імпліцитній формі закладено початок, який нині розвивається в стратегію національно укоріненого розвитку.

Отже, **мета статті** — розкрити зміст національно укоріненого розвитку як локальної відповіді на глобальні геоекономічні зрушення, розкривши логіку економічного розвитку і характер геоекономічних зрушень.

Наука відхиляє дві крайні позиції щодо розвитку суспільства. Одна з них полягає в тому, що в суспільстві взагалі не існує об'єктивних закономірностей, бо люди завжди діють свідомо, і все залежить від випадкового перебігу подій. Друга позиція ґрунтується на фаталістичному уявленні про історичний процес, у якому все обумовлено і визначено, тому людина не може вплинути на перебіг подій. Як завжди буває, протилежності сходяться: адже, якщо людина не може вибудувати певний

¹ Chinese FM urges stronger G20 cooperation to promote multilateralism, global development. *XINHUANET*. 2023. Mar 02. URL: <https://english.news.cn/20230302/c1af9d52598f4ec8b550877d76fd9d2b/c.html> (дата звернення: 15.03.2023).

² The Oxford Dictionary Of New Words. 2nd Revised ed. Oxford University Press, 1991. 742 p. P. 134.

взаємозв'язок подій для досягнення поставленої мети (фаталістичний підхід), то рух набуває стихійного характеру (закономірностей не існує).

Науково обґрунтований підхід до економічного розвитку виходить з того, що об'єктивні закономірності в суспільстві існують, але вони не мають абсолютного характеру, а проявляються як тенденції, що реалізуються через свідому діяльність людей. Тому економічний розвиток завжди має суперечливий характер, здійснюється через різні відхилення від головного тренду, зворотні рухи тощо.

У межах науки існує два фундаментальних підходи³, які розглядають проблематику суспільного розвитку з протилежних позицій — як формаційний і як цивілізаційний [16; 17]. Ці підходи є діаметрально різними, але одночасно їх можна розцінювати і як взаємодоповнюючі [18; 19]. Перший виходить із того, що суспільство розвивається на основі об'єктивних законів і переходить від одного щабля розвитку на інший, вищий, що втілюється в послідовній зміні соціально-економічних формацій. На відміну від цього, другий підхід розглядає цивілізації як самоцінні утворення, які проходять етапи виникнення, розвитку і розпаду, але не змінюють закономірно одна одну як більш розвинута форма суспільства менш розвинуту.

Перший підхід розглядає розвиток суспільства як цілісний процес, другий — фрагментує його на цивілізації. Але обидва підходи мають спільні моменти. По-перше, у обох випадках є розвиток. Тільки в першому він має загальноісторичний характер, а в другому — цивілізаційно-фрагментований. По-друге, різні формації, як і цивілізації, заперечують інші. Перемога феодалізму заперечує рабство, а перемога капіталізму — феодалізм. І не можна сказати, що капіталізм є більш розвинутою формою феодалізму. Ісламська цивілізація не може бути християнською, і навпаки.

Загальноісторичний процес розвитку повинен здійснюватися й розумітися так: попередня форма суспільства не зникає, а зберігається в наступній, більш складній, як її власний момент і фундаментальне підґрунтя. Такий підхід відрізняється від формаційного і цивілізаційного. Його можна назвати логіко-історичним. Він теоретично відтворюється на основі методу сходження від абстрактного до конкретного, у якому «на кожному щаблі подальшого визначення загальне піднімає вище всю масу його попереднього змісту і не тільки нічого не втрачає внаслідок свого діалектичного поступального руху і не залишає нічого позаду себе, але й несе з собою все набуте і збагачується і ущільнюється в собі» [20, с. 306—307].

Відповідно до такого підходу господарські системи проходять три основних щабля розвитку, в яких кожна наступна історична форма зберігає в собі в «знятому» вигляді попередню як свій момент. Поняття «знят-

³ Формація і цивілізація. Сучасні концепції суспільного розвитку. URL: https://oro.at.ua/news/59_formacija_i_civilizacija/2010-12-21-13 (дата звернення: 24.02.2023).

тя», згідно з трактуванням Гегеля, включає в себе два моменти. «Воно означає зберегти, *втримати* і водночас припинити, *покласти край*» [21, с. 168].

Індустріально-ринкові системи не знищують натурально-господарських зв'язків, що характеризують відносини людини до предметного світу, а лише опосередковують їх товарно-грошовими відносинами. У свою чергу, інформаційно-мережеві системи не знищують ринкових відносин, а «знімають» їх (тобто одночасно скасовують і зберігають) у віртуальному просторі. Кожна з цих систем має свої щаблі розвитку і підсистеми. Нині відбувається процес трансформації індустріально-ринкової системи в інформаційно-мережеву. Зважаючи на те, що кожний наступний щабель розвитку включає попередній, трансформація стає дедалі складнішою і суперечливішою, бо в ній взаємодіють усі попередні форми [22, с. 168]. Індустріально-ринкові системи — це: а) індустріально-конкурентні; б) індустріально-планові; в) індустріально-маркетингові. Інформаційно-мережеві системи — це: а) інформаційно-аналогові; б) інформаційно-цифрові; в) нейромережеві.

Нині суспільство піднялося на *інформаційно-цифровий* щабель розвитку, коли активно взаємодіють інформаційно-аналогові та індустріально-маркетингові підсистеми. Останні в знятому вигляді включають індустріально-конкурентні та індустріально-планові відносини. Але в цей процес активно втручається становлення *нейромережевої* підсистеми у вигляді штучного-інтелекту, який уже «сьогодні допомагає: робити складні розрахунки та аналізувати надзвичайно великі обсяги інформації; здійснювати пошук та обробку необхідних даних (не тільки текстових, але і в будь-яких інших форматах); робити операції, створювати нові програми та механізми лікування пацієнтів, відкривати інноваційні препарати; знаходити найоптимальніші шляхи вирішення різних задач тощо»⁴.

Штучний інтелект працює на основі нейромережі, яка функціонує за принципом людського мозку. Він може консультувати підсудного і допомогти виграти судову справу⁵, здійснювати діагностику в медицині, глибинне навчання, безпечно керувати автомобілем без присутності людини за кермом⁶, малювати⁷, писати статті, вірші й ро-

⁴ ТОП-6 найдивовижніших досягнень штучного інтелекту. *PaySpace*. 2022. 26 окт. URL: <https://psm7.com/uk/technology/top-6-samyx-udivitelnyx-dostizhenij-iskusstvennogo-intellekta.html> (дата звернення: 03.03.2023).

⁵ Штучний інтелект допоможе обвинуваченому виграти справу щодо перевищення швидкості в суді. *PRAVO*. 2023. 06 січ. URL: <https://pravo.ua/shtuchnyi-intelekt-dopomozhe-obvynuvachenomu-vyhraty-spravu-shchodo-perevyshchennia-shvydkosti-v-sudi/> (дата звернення: 03.03.2023).

⁶ 10 досягнень в області штучного інтелекту. URL: <https://pingvin.pro/gadgets/article-gadget/10-dosyagnen-v-oblasti-shtuchnogo-intelektu.html> (дата звернення: 03.03.2023).

⁷ ТОП-7 найкращих у світі програм зі штучним інтелектом, які вміють малювати. *PaySpace*. 2022. 12 лис. URL: <https://psm7.com/uk/technology/top-7-luchshix-v-mire-programm-s-iskusstvennym-intellektom-umeyushhix-risovat.html> (дата звернення: 03.03.2023).

мани⁸. Це не тільки відкриває принципово нові можливості розвитку, а й переформатовує соціальну реальність, породжуючи нові виклики і загрози [23], що вимагає формування нової моделі розвитку соціального світу [24].

Усе це суттєво змінює основоположні суспільні структури, способи мислення, поведінку економічних суб'єктів, співвідношення глобальних і локальних процесів, міжнародні відносини тощо. Розгортання цих тенденцій започатковує зміни у світовому порядку, спричиняє фундаментальні суспільні зрушення. Сучасний світ перебуває в процесі *формування нового світового порядку* як системи формальних і неформальних правил і норм міжнародних відносин, яка являє собою складну мережу станів динамічної рівноваги інтересів і сил ключових світових суб'єктів. Найбільш фундаментальною основою рівноваги є співвідношення економічних сил, які залежать від природних умов і населення, технічного прогресу і рівня суспільного розвитку країн. На цьому підґрунті формується воєнний, політичний та ідейний потенціали суб'єктів міжнародних відносин.

Економічний розвиток країн з різних причин, але закономірно відбувається нерівномірно, що призводить до змін у співвідношенні сил і нагромадження суперечностей, які певною мірою вирішуються шляхом реформування і осучаснення договірних відносин або мовчазного прийняття змін. Але з часом приховані фундаментальні геоекономічні зрушення, пов'язані з нерівномірністю економічного розвитку, руйнують рівновагу і спричиняють переформатування світового порядку відповідно до нового співвідношення сил. У цей час геополітика виходить на перший план, продовжується у воєнному протистоянні та війнах, у яких практично вимірюється інтегративна (економічна, воєнна, політична, дипломатична, ідеологічна, цивілізаційна тощо) сила, і на полі бою досягається нова рівновага шляхом перемоги над супротивником та його капітуляцією, або на основі обопільного виснаження сил і нездатності кардинально змінити ситуацію воєнними діями. Тоді настає час для мирних переговорів і закріплення нового порядку в мирних угодах.

Глобалізаційні процеси суттєво змінили співвідношення локального і глобального, бо будь-яка локальна подія має глобальний зв'язок з усіма іншими. Справа лише в силі її впливу: він є слабким і непомітним або сильним і відчутним, суттєвим і загрозливим або другорядним і безпечним. Віртуалізація економіки значною мірою знімає фізичні обмеження просторово-часових характеристик господарських процесів. Завдяки цьому будь-які капітали можуть миттєво змінювати свою просторово-часову локалізацію шляхом переведення грошей з країни в країну, з однієї валюти в іншу, змінюючи в такий спосіб щільність різних складових

⁸ Розвиток штучного інтелекту в написанні журналів та статей. *YOAIRBlog*. 2023. 17 січ. URL: <https://www.yoair.com/uk/blog/artificial-intelligence-development-in-writing-journals-and-articles/> (дата звернення: 03.03.2023).

економічного простору і породжуючи напруження, кризові ситуації чи, навпаки, сприяючи рівновазі й рятуючи від банкрутств. Існують можливості ховатись у криптовалютах чи бути прозорими, перебувати в правовому полі або поза ним. Стало реальним збагачення шляхом емісії світових грошей і привласнення вартості, створеної зовсім іншими суб'єктами, на основі імпліцитного глобального перерозподілу багатства. Усе це впливає на динаміку нерівності, загострюючи і масштабуючи економічні суперечності, наближуючи зміну світового порядку.

Від початку ери великих географічних відкриттів і формування світового ринку глобалізація вийшла з імпліцитного етапу розвитку і набула експліцитних форм. Локальні суперечності між країнами дедалі більше перетворювалися на більш широкі міжнародні конфлікти, урегулювання яких вимагало міжнародних зусиль. Відтоді відбулося декілька змін світового порядку, які на певний час фіксували відносну рівновагу [25, с. 19]:

- Вестфальський мир (1648 р.), який після завершення Тридцятирічної війни, що вплинула майже на всі країни європейського континенту, сформував новий порядок у Європі й відповідну систему міжнародних відносин, засновану на *концепції державного суверенітету*. Сам факт появи державного суверенітету як принципу міжнародних відносин свідчить, що світ перетворився на складну систему, в якій кожна країна є частиною, що перебуває у взаємодії з іншим світом;

- Віденський конгрес (вересень 1814 р. — червень 1815 р.), у якому взяли участь понад 200 дипломатів майже з усіх європейських країн і який після перемоги над наполеонівською Францією *перекроїв політичну карту Європи і перетворив її на спільноту легітимних монархій*, забезпечивши на певний час мир і спокій;

- Версальський мирний договір (1919 р.), що оформив результати Першої світової війни і, після окремої угоди між США і Німеччиною (1921 р.), яка практично повторювала Версальський договір, проте не містила статей про Лігу Націй і про відповідальність Німеччини за розв'язання війни, став хиткою основою міждержавних відносин. Ця хиткість була пов'язана із суттєвими суперечностями між країнами, революцією в Росії і загальною нестабільністю ситуації;

- Ялтинська і Потсдамська конференції (1945 р.), які підбили підсумок Другої світової війни і сформували післявоєнний світовий порядок, включаючи зміни державних кордонів, денацифікацію, демілітаризацію, демократизацію і декартелізацію Німеччини, рішення про принципи утворення і діяльності ООН.

Сучасний світ перебуває в процесі нової зміни світового порядку, сформованого внаслідок Другої світової війни. Цю зміну започатковано розпадом СРСР, коли зникла основна вісь утримання рівноваги між двома протилежними соціально-економічними системами та їх лідерами (США і СРСР) на основі ядерного паритету, економічного змагання

та ідеологічної боротьби. Світ став однополярним, а його лідер позбувся обмежень, які були пов'язані з необхідністю враховувати інтереси іншої достатньо сильної сторони. Ознаками початку переходу до нового світового порядку внаслідок розпаду СРСР стали істотні зміни територіального поділу, виникнення більше десятка незалежних держав з їх власними інтересами і ресурсами, амбіціями і недостатнім історичним досвідом суверенного розвитку, що створювало, поряд з новими можливостями, низку ризиків і загроз для подальшого світового прогресу.

Розпад СРСР відбувся не безкровно, але конфлікти носили локальний характер і не мали суттєвої підтримки з боку основних гравців. У черговий раз було актуалізовано ідею кінця історії, що з давніх часів існувала в явній або прихованій формі як уявлення про розв'язання суспільних суперечностей. У Августина вона була представлена як досягнення абсолютного блаженства, у Гегеля — втілювалася в Прусській монархії, у Маркса — пов'язувалася з утвердженням комунізму [26] і т. ін. Але сьогодні вона представлена як перемога ліберальної демократії, про що найбільш яскраво написано в праці Ф. Фукуями «Кінець історії та остання людина» [27]. Але і на цей раз спрацювала іронія історії та хитрість світового розуму, про які писав Гегель [28, р. 397]. Історія знову постала перед нами в усій своїй реальній суперечливості. Більше того, нині вона показує нам можливість кінця світу із зовсім іншого, протилежного боку — внаслідок ядерної війни.

Сьогодні переформатування світового порядку ввійшло в нову фазу. Війна РФ проти України, яка фізично ведеться в просторі України, на її території, реально має глобальний характер завдяки воєнній, економічній, фінансовій, дипломатичній, інформаційній та ідеологічній підтримці країн Заходу, НАТО і ЄС. Сама війна має гібридний характер і включає, поряд з військовими діями, застосування економічних і фінансових санкцій, інформаційні й цивілізаційні складові. У літературі існують різні визначення гібридної війни [29; 30], але більшість з них включає компоненти, які зазвичай відносяться до миру, що відтворюється не тільки в статтях, а і в енциклопедичних словниках: «Гібридна війна — війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором у державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [31]. З іншого боку, мирний час у цілому включає в себе збройні конфлікти. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих війн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких були не менш як 60 країн⁹. Реально говорити не тільки про гібридну війну, а й про

⁹ 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua*. 2022. 13 квіт. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення: 27.03.2023).

гібридний мир. Сформувалася гібридна система «мир-війна», що особливо яскраво проявилось у війні РФ проти України, яку формально ніким не оголошено [23, с. 21].

В умовах гібридної системи «мир-війна» суттєво зростає невизначеність економічної динаміки, яка набуває тотального характеру. Структура тотальної невизначеності включає такі складові:

- екзистанціональну (буде чи не буде подія?);
- просторову (де буде?);
- часову (коли буде?);
- якісну (що саме відбудеться?);
- кількісну (як багато, у якій кількості?);
- мірну (масштабність: проста, системна і повна міра).

Проста міра фіксує саму подію, системна — її місце в системі, у якій вона існує, повна — враховує всі конкретні умови і наслідки. Наприклад, проста міра — руйнування теплової електростанції унаслідок ракетного удару; системна міра — урахування знеструмлення об'єктів, які живила електростанція; повна міра — включає всі наслідки (невипуск продукції, невихід на роботу працівників, порушення логістики тощо).

Гібридність світу, що формується, створює істотні ускладнення для розуміння суті явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві, саме внаслідок їх гібридності, заплутаності, нечистоти і складності. Це стає підґрунтям для невважених практичних рішень, помилок і втрати керуваності суспільними процесами. У гібридному світі складаються зовсім інші причинно-наслідкові зв'язки, тому старі алгоритми, правила і політики втрачають свою дієвість і ефективність. Така ситуація вимагає створення освітньої системи, яка зможе формувати логіко-історичні способи мислення, здатні розрізняти складові гібридних процесів, проводити їх сутнісний аналіз і з'ясовувати форми поєднання.

Для простоти розуміння наведемо такий приклад. Є створений селекціонерами гібрид яблуко-груші. Якщо людина знає те, що були яблука, були груші, а потім їх генетично поєднали, то вона розуміє, що таке яблуко-груша. Якщо ж вона цього не знає, то для неї це просто якийсь фрукт, такий самий, як, наприклад, папайя, про який вона нічого не знає. У суспільстві все набагато складніше, і якщо рішення приймають актори, які не розуміють, що їх оточує, то наслідки можуть бути невизначеними.

Тотальна невизначеність, породжена гібридною системою «мир-війна», продукує *ризик* (імовірність настання негативної для об'єкта події), *загрози* (можливість спричинення об'єкту шкоди) і *небезпеку* (можливість руйнування в результаті реалізації загрози), отже, надає турбулентний характер економічному розвитку [32]. Реакцією на це є зниження ризику, відвернення загроз і забезпечення безпеки. Реалізація загроз має наслідком дестабілізаційні впливи на функціонування економіки, які можуть проявлятися у знищенні економічного об'єкта;

порушенні економічного процесу; розриві зв'язків і логістики; зростанні диспропорційності; виникненні криз; загальному падінні економічної динаміки. Відповіддю на такі небезпеки є забезпечення стійкості економічної системи як здатності зберігати функціональність і відновлюватися після дестабілізаційних впливів.

Стійкість економічної системи в умовах невизначеності дестабілізаційних зовнішніх впливів багато в чому залежить від національної укоріненості виробництва (подібно тому, як стійкість дерева залежить від його кореневої системи). Національна укоріненість визначається рівнем використання національних ресурсів і виробництва для забезпечення життєдіяльності суспільства, зростання добробуту населення і соціально-економічного розвитку. Вона може вимірюватися рівнем задоволення реальних кінцевих потреб суспільства і його членів національними виробниками на основі використання національних ресурсів. Ця міра може бути представлена часткою доданої вартості національного походження, створеної на основі використання національних ресурсів, у загальній вартості споживання кінцевих продуктів:

$$K_r = M/W,$$

де K_r — коефіцієнт національної укоріненості; M — додана вартість національного походження; W — вартість спожитого кінцевого продукту.

Складовими цієї міри є частка доданої вартості національного походження у вартості виробленої кінцевої продукції (проста міра). Але кінцеве споживання може включати імпорт, який зменшує рівень національної укоріненості економіки. Якщо взяти до уваги ту обставину, що відношення експорту до ВВП України протягом тривалого часу становило приблизно 50 % (статистичні дані з 2005 по 2021 р.)¹⁰, то це має вагоме значення. Тому в системній мірі національну укоріненість необхідно вимірювати за часткою доданої вартості національного походження не у виробленій, а у спожитій кінцевій продукції. Повна міра визначає ресурсно-виробничу укоріненість за спожитим кінцевим продуктом і додатково враховує національну ресурсну укоріненість, яку можна виміряти часткою вартості національної сировини, використаної у виробництві, у вартості спожитого кінцевого продукту, а в іншому аспекті — у загальній вартості сировинних ресурсів, використаних у виробництві.

Є розвинуті країни, відносно бідні на мінеральні ресурси, але вони мають розгалужені національні ланцюги створення доданої вартості. Останнє свідчить про національно укорінений розвиток. Але йому бракує ресурсної укоріненості, що у випадку розривів у поставках сировини внаслідок зовнішніх деструктивних впливів може спричинити кризу і навіть зруйнувати економіку. Національна укоріненість залежить від двох відносно самостійних факторів: 1) наявності природних ресур-

¹⁰ Експорт та імпорт України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 03.03.2023).

сів; 2) наявності ланок переробки природної сировини в кінцеву продукцію, що, у свою чергу, залежить від наявності фінансових ресурсів, технологій і трудового потенціалу.

Україна володіє значним мінерально-сировинним потенціалом. У ХХІ ст. вона вступила з 5 % мінерально-сировинного потенціалу світу, займаючи всього 0,4 % земної суші і маючи 0,8 % населення планети¹¹ [33, с. 47—52]. На її території налічується понад 20 тис. родовищ і 117 видів корисних копалин, з яких 8700 мають промислове значення¹². На початок 2019 р. Україна мала 2233 родовища горючих корисних копалин, 147 — рудних, 4676 — нерудних¹³. Усе це свідчить про достатній потенціальний рівень ресурсної укоріненості. Але для національної укоріненості економічного розвитку цього недостатньо. Потрібна розгалужена система національних ланцюгів переробки сировини в кінцеву продукцію і створення доданої вартості.

У трьох блоках «сировина (зерно, вугілля, залізна руда, титан, алюміній, літій, цирконій, кобальт тощо) — переробка — кінцева продукція (хлібобулочні вироби, м'ясні продукти, паливо, машини і обладнання, транспортні засоби, будинки і споруди, цифрова і відеотехніка, побутова техніка і т. ін.)» найбільш слабким місцем є переробка. Саме на цій ланці необхідно сконцентрувати зусилля бізнесу і держави, задіявши конкретний механізм укорінення стійкості економічного розвитку, що може включати:

- визначення обсягів і структури кінцевої продукції, необхідної для забезпечення нормального рівня споживання і життєдіяльності громадян України (за основними складовими);
- оцінювання зовнішнього попиту на кінцеву продукцію, у виробництві якої Україна могла б брати участь;
- оцінювання існуючих сировинних, виробничих і трудових ресурсів, необхідних для задоволення внутрішніх потреб і виробництва товарів на експорт;
- оцінювання співвідношення ресурсів і потреб, а також вибір варіантів і пріоритетів у забезпеченні їх відповідності;
- побудову абстрактної схеми технологічних ланцюгів перетворення сировини в готову продукцію;
- з'ясування співвідношення абстрактної схеми технологічних ланцюгів з реально існуючими ланками, визначення невідповідностей і ви-

¹¹ Атлас «Геологія і корисні копалини України». За ред. Л.С. Галецького. Київ, УЦПТ «Геос-XXI століття», 2001. 168 с.

¹² Стан запасів родовищ корисних копалин України. ДНВП «ГЕОІНФОРМ УКРАЇНИ». URL: <https://web.archive.org/web/20191221165724/http://geoinf.kiev.ua/stan-zapasiv-rodovyshch-korysnykh-kopalyn-ukrayiny> (дата звернення: 15.01.2020).

¹³ Стан запасів корисних копалин. Мінеральні ресурси України. Архів за 3 грудня 2019 р. *Internet Archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20191203175919/http://minerals-ua.info/#team> (дата звернення: 15.01.2020).

бір варіантів їх усунення (шляхом добудови на основі національного виробництва і розвитку технологій або імпорту);

- застосування при виборі варіантів вирішення виробничих проблем принципу пріоритету використання національних ресурсів і лише в разі відсутності такої можливості або надто високої витратності цього варіанта залучення імпорту;

- фінансове забезпечення вирішення таких завдань на основі стратегічного планування і використання цільової емісії НБУ (частково можна залучати бюджетні кошти) через центральну фінансово-кредитну установу (створену для відбудови і реконструкції) і комерційні банки, що виконують функції лише операторів (тобто отримують компенсацію своїх власних витрат і нормальний прибуток на них, а не на суму кредиту). На цій основі вибудовується механізм одночасної і взаємопов'язаної монетизації потреб та інвестування у виробництво товарів для задоволення цих потреб і з'єднання попиту і пропозиції. Для цього можна, наприклад, для вирішення житлових проблем використати чотирьохсторонні угоди між державно-публічною фінансово-кредитною установою, банком, позичальником і виробником, відповідно до яких гроші за кредитом позичальника відразу відправляються виробнику і використовуються для будівництва житла, власником якого є позичальник [34, с. 24—26]. Такий механізм не є інфляційним, бо в ньому попит і пропозиція є пов'язаними і від самого початку збалансованими. За своєю суттю він є планово-ринковим, оскільки включає державне непряме фінансування задоволення потреб населення в разі, якщо інфляція є вищою за кредитні ставки (а вони свідомо встановлюються низькими: 2—5 %);

- оскільки такий механізм грошово-кредитного забезпечення і фінансування інвестицій не вкладається в існуючу монетарну парадигму і має ряд інших правових обмежень, необхідно внести зміни в нормативно-правову базу на підставі врахування особливого стану України, яка вирішуватиме завдання повоєнної відбудови і реконструкції.

У цілому йдеться про використання всього потенціалу України, включаючи фізичний і соціальний капітал як ендогенне джерело економічного зростання [35], для створення повноцінного національного господарського комплексу, здатного на власній основі з використанням можливостей міжнародної співпраці задовольняти потреби громадян і суб'єктів господарювання й забезпечувати соціально-економічний розвиток і підвищення добробуту населення.

ВИСНОВКИ

Реалізація викладеного підходу буде практичним вирішенням завдань національного укорінення економічного розвитку, яке за своєю суттю є локальною відповіддю на глобальні геоекономічні зрушення. Післявоєнна реконструкція економіки України, яка відбуватиметься в принципі

пово нових вихідних умовах, відкриває простір для використання стратегії національно укоріненого розвитку. Це не протекціонізм і не ізоляціонізм, а поєднання внутрішньої інклюзивності, яка спирається на мобілізацію всіх внутрішніх чинників, із зовнішньою інклюзивністю, що означає використання глобалізації для реалізації інтересів національного соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції. Кол. моногр. За ред. А.А. Гриценка. НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Електр. видання. К., 2022. 636 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Es-superech-globaliz-ta-localiz-v-umomah-gibryd-viyny.pdf>
2. Altman S.A., Bastian C.R. The State of Globalization in 2022. *Harvard Business Review*. 2022. Apr 12. URL: <https://hbr.org/2022/04/the-state-of-globalization-in-2022> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Kalb D., Land M. van der, Staring R. et al. The Ends of Globalization: Bringing Society Back in. Rowman & Littlefield Publishers, 2000. 403 p. URL: https://books.google.com.tr/books?id=TtF898osFlQC&hl=uk&source=gbs_navlinks_s
4. Hines C. Time to Replace Globalization with Localization. *Global Environmental Politics*. 2003. Vol. 3. Iss. 3. P. 1—7. <https://doi.org/10.1162/152638003322469240>
5. Albala-Bertrand J.M. Globalization and Localization: An Economic Approach. In: Handbook of Disaster Research, 2007. URL: https://citations.springernature.com/item?doi=10.1007/978-0-387-32353-4_9
6. Gay W.C. Understanding and Assessing Globalization: The Role of Global Studies. In: *Parceling the Globe; Philosophical Explorations in Globalization, Global Behavior, and Peace*. D. Poe, E. Souffrant (Eds.). Amsterdam, Rodopi, 2008. 272 p. P. 17—25.
7. Гриценко А. Стратегії економічної стійкості у нестабільному середовищі. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 33—43.
8. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In: *Global Modernities*. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson (Eds.). London, 1995. P. 25—44. URL: <https://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>
9. Zhukov S., Diugowanets O. Multinational Corporations' International Marketing in the Focus of the Global Regionalization Process. *Virtual Economics*. 2020. Vol. 3. No. 4. P. 188—210. URL: <https://virtual-economics.eu/index.php/VE/article/view/91/71>
10. Батченко Л.В. Діалектика глокалізації, або локалізація як відповідь на виклики глобалізації. У: Прометей. Регіональний зб. наукових праць з економіки. 2004. Вип. 1 (13). С. 25—29.
11. Гончарова О.В. Понятійно-категорійна сутність та основні засади глокалізації. У: *Формування ринкової економіки*. Зб. наук. праць, 2009. Вип. 22. С. 464—472. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Formuvannya-rynkovoi-ekonomiky/FRE-2009-22/2009_22-goncharova.pdf
12. Жуков С.А. Глокалізація як сучасний і перспективний процес розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. С. 199—201.
13. Бех К. Трагування терміна глокалізація в дослідженнях світового господарства та міжнародних економічних відносин. *Journal of International Relations*

- of KNU. 2021. Vol. 54. No. 2. P. 55—58. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/4251/3893>
14. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Колот А.М. Глобальна економіка ХХІ ст.: людський вимір. Моногр. За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. Київ, КНЕУ, 2008. 420 с.
 15. Шавкун І.Г. Менеджмент ХХІ століття: колізія між глобалізацією і регіоналізацією. У: Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 36. наук. праць. 2008. Вип. 35. С. 90—99.
 16. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. Киев, Феникс, 2002. 760 с.
 17. Toynbee A.J. Civilization on Trial. N.-Y., Oxford University Press, 1948. URL: <https://ia801606.us.archive.org/22/items/in.ernet.dli.2015.185313/2015.185313.Civilization-On-Trial.pdf>
 18. Богушова І.В. Співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 43—46. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/43.pdf
 19. Бутченко Т.І. Формаційний та цивілізаційні підходи: шляхи взаємодоповнення. *Культурологічний вісник*. 2013. Вип. 30. С. 80—83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2013_30_16
 20. Гегель Г. Наука логики. Т. 3. М., Мысль, 1972. 371 с.
 21. Гегель Г. Наука логики. Т. 2. М., Мысль, 1970. 248 с.
 22. Гриценко А.А. Інформаційно-цифровий етап розвитку соціально-економічних систем. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 29—46. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.029>
 23. Геєць В.М. Соціальна реальність у цифровому просторі. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 3—28. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.003>
 24. Геєць В.М. Соціалізація і її успішність у моделі досягнення розвитку соціального світу. *Економічна теорія*. 2021. № 4. С. 5—40. <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.005>
 25. Гриценко А.А. Економічні суперечності глобалізації і локалізації та їх сучасні прояви. *Економічна теорія*. 2022. № 4. С. 5—29. <https://doi.org/10.15407/etet2022.04.005>
 26. Панафідіна О.П. Ідея історичного фіналізму у світовій філософській думці. *Актуальні проблеми духовності*. 2008. № 9. С. 103—125. <https://doi.org/10.31812/apd.v0i9.1676>
 27. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. N.-Y., Free Press, 1992. 432 p.
 28. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Т. 1: Наука логики. М., Мысль, 1974. 452 с.
 29. Попович К.В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Історія. 2016. Вип. 2 (35), С. 75—79. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Popovych_Kateryna/Hibrydna_viina_iak_suchasnyi_sposib_vedennia_viiny_istorychnyi_ta_suchasnyi_vymiry.pdf
 30. Андрієвський Т.Г. Концептуалізація поняття гібридної війни: політологічний вимір. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1 (13). С. 4—15. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/212>
 31. Війна «гібридна». У: Політологічний енциклопедичний словник. За ред. М.П. Требіна. Харків, Право, 2015. 816 с.

32. Геєць В.М. Від турбулентності до ламінарної динаміки на основі рівноправної конкуренції. *Економічна теорія*. 2022. № 3. С. 5—28. <https://doi.org/10.15407/etet2022.03.005>
33. Галецький Л.С. Роль і значення стратегічних мінеральних ресурсів України для Європи. У: Актуальні проблеми та перспективи розвитку геології: наука й виробництво. Матеріали Міжнародного геологічного форуму. Київ, УкрДГРІ, 2016. 331 с.
34. Загальний механізм та чинники стабілізації соціально-економічного розвитку України. Кол. моногр. За ред. В.М. Гейця, А.А. Гриценка. НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2022. 302 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Zagalnyj-mehanizm-ta-chynnyky-stabilizacii.pdf>
35. Heyets V. Endogenous Social Progress as a Source of Economic Growth. *Ekonomista*. 2021. Vol. 1. P. 167—181. URL: http://www.pte.pl/pliki/1/8905/Ekonomista_21-1_167-181.pdf

Надійшла 22.03.2023

Підписана до друку 28.03.2023

REFERENCES

1. Economic contradictions of globalization and localization in the conditions of hybrid war and post-war reconstruction. A.A. Hrytsenko (Ed.). Kyiv, 2022. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Ec-superech-globaliz-ta-localiz-v-umomah-gibryd-viyny.pdf> [in Ukrainian].
2. Altman S.A., Bastian C.R. The State of Globalization in 2022. *Harvard Business Review*, 2022, Apr 12. URL: <https://hbr.org/2022/04/the-state-of-globalization-in-2022> (accessed on: 20.02.2023).
3. Kalb D., Land M. van der, Staring R. et al. The Ends of Globalization: Bringing Society Back in. Rowman & Littlefield Publishers, 2000. URL: https://books.google.com.tr/books?id=TtF898osFIQC&hl=uk&source=gbs_navlinks_s
4. Hines C. Time to Replace Globalization with Localization. *Global Environmental Politics*, 2003, Vol. 3, Iss. 3, pp. 1-7. <https://doi.org/10.1162/152638003322469240>
5. Albala-Bertrand J.M. Globalization and Localization: An Economic Approach. In: Handbook of Disaster Research, 2007. URL: https://citations.springernature.com/item?doi=10.1007/978-0-387-32353-4_9
6. Gay W.C. Understanding and Assessing Globalization: The Role of Global Studies. In: Parceling the Globe; Philosophical Explorations in Globalization, Global Behavior, and Peace. D. Poe, E. Souffrant (Eds.). Amsterdam, Rodopi, 2008, pp. 17-25.
7. Grytsenko A. Strategies of economic stability in unstable environment. *Economy and forecasting*, 2022, No. 3, pp. 33-43 [in Ukrainian].
8. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In: Global Modernities. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson (Eds.). London, 1995, pp. 25-44. URL: <https://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>
9. Zhukov S., Diugowanets O. Multinational Corporations' International Marketing in the Focus of the Global Regionalization Process. *Virtual Economics*, 2020, Vol. 3, No. 4, pp. 188-210. URL: <https://virtual-economics.eu/index.php/VE/article/view/91/71>
10. Batchenko L.V. Dialectics of glocalization, or localization as a response to the challenges of globalization. In: Prometheus. Regional Collection of Scientific Works in Economics, 2004, Vol. 1 (13), pp. 25-29 [in Ukrainian].

11. Honcharova O.V. Conceptual and categorical essence and basic principles of glocalization. In: Formation of market economy, 2009, Vol. 22, pp. 464-472. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Formuvannya-rynkovoi-ekonomiky/FRE-2009-22/2009_22-goncharova.pdf [in Ukrainian].
12. Zhukov S.A. Glocalization as a modern and promising process in development of the world economy and international economic relations. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series "Economics"*, 2014, Vol. 3 (44), pp. 199-201 [in Ukrainian].
13. Bekh K. Interpretation of the term "glocalization" in researches of the world economy and international economic relations. *Journal of International Relations of KNU*, 2021, Vol. 54, No. 2, pp. 55-58. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/4251/3893> [in Ukrainian].
14. Lukyanenko D.H., Poruchnyk A.M., Kolot A.M. Global economy of the 21st century: the human dimension. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
15. Shavkun I.H. Management of the 21st century: collision between globalization and regionalization. In: Humanities bulletin of Zaporizhzhе state engineering academy, 2008, Vol. 35, pp. 90-99 [in Ukrainian].
16. Pavlenko Yu.V. History of world civilization. Philosophical analysis. Kyiv, 2002 [in Russian].
17. Toynbee A.J. Civilization on Trial. N. Y., Oxford University Press, 1948. URL: <https://ia801606.us.archive.org/22/items/in.ernet.dli.2015.185313/2015.185313.Civilization-On-Trial.pdf>
18. Bohushova I.V. Correlation of formational and civilizational approaches to the typology of states: theoretical and legal analysis. *Law Review of Kyiv University of Law*, 2011, No. 3, pp. 43-46. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/43.pdf [in Ukrainian].
19. Butchenko T.I. Formation and Civilization Approaches: the Ways to Complement Each Other. *Culturological Bulletin*, 2013, Vol. 30, pp. 80-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2013_30_16 [in Ukrainian].
20. Hegel G. Science of Logic. Vol. 3. M., 1972 [in Russian].
21. Hegel G. Science of Logic. Vol. 2. M., 1970 [in Russian].
22. Grytsenko A. Information-digital stage of development of socio-economic systems. *Economy of Ukraine*, 2022, No. 1, pp. 29-46. <https://doi.org/10.15407/economy-ukr.2022.01.029> [in Ukrainian].
23. Heyets V. Social reality in the digital space. *Economy of Ukraine*, 2022, No. 1, pp. 3-28. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.003> [in Ukrainian].
24. Heyets V.M. Socialization and its success in the model of achieving the development of the social world. *Economic Theory*, 2021, No. 4, pp. 5-40. <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.005> [in Ukrainian].
25. Grytsenko A.A. Economic contradictions of globalization and localization and their modern manifestations. *Economic Theory*, 2022, No. 4, pp. 5-29. <https://doi.org/10.15407/etet2022.04.005> [in Ukrainian].
26. Panafidina O. The idea of historical finalism in world philosophical thought. *Actual Problems of Mind*, 2008, No. 9, pp. 103-125. <https://doi.org/10.31812/apd.v0i9.1676> [in Ukrainian].
27. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. N. Y., Free Press, 1992.
28. Hegel G. Encyclopedia of the Philosophical Sciences. Vol. 1: Science of Logic. M., 1974 [in Russian].
29. Popovych K. Hybrid war as a modern method of warfare: historical and contemporary dimensions. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 2016,

- Vol. 2 (35), pp. 75-79. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Popovych_Kateryna/Hibrydna_viina_iak_suchasnyi_sposib_vedennia_viiny_istorychnyi_ta_suchasnyi_vymiry.pdf [in Ukrainian].
30. Andriyevskyy T. Conceptualization of the hybrid war concept: political dimension. *Sučasne suspil'stvo*, 2017, Vol. 1 (13), pp. 4-15. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/212> [in Ukrainian].
31. War “hybrid”. In: Encyclopedic dictionary of political science. M.P. Trebin (Ed.). Kharkiv, 2015 [in Ukrainian].
32. Heyets V.M. From turbulence to laminar dynamics on the basis of equal competition. *Economic theory*, 2022, No. 3, pp. 5-28. <https://doi.org/10.15407/etet2022.03.005> [in Ukrainian].
33. Galetskyy L.S., Remezova O.O., Cherniyenko N.M. Role and value of strategic mineral resources of Ukraine for Europe. In: Problems and prospects of the geology development: science and production. 3rd International Geological Forum. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
34. General mechanism and factors of stabilization of Ukraine’s socio-economic development. V.M. Heyets, A.A. Grytsenko (Eds.). Kyiv, 2022. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Zagalnyj-mehanizm-ta-chynnyky-stabilizacii.pdf> [in Ukrainian].
35. Heyets V. Endogenous Social Progress as a Source of Economic Growth. *Ekonomista*, 2021, Vol. 1, pp. 167-181. URL: http://www.pte.pl/pliki/1/8905/Ekonomista_21-1_167-181.pdf

Received on March 22, 2023

Signed for printing on March 28, 2023

Andrii Grytsenko, Dr. Sci. (Econ.),
Prof., Academician of the NAS of Ukraine,
Deputy Director for Scientific Work
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

NATIONALLY ROOTED ECONOMIC DEVELOPMENT AS A LOCAL RESPONSE TO THE GLOBAL GEOECONOMIC SHIFTS

The logical and historical conditionality and essence of the national rooting of economic development as a local response to global economic shifts are elucidated. It is revealed that the ongoing transition from the industrial-market to the information-network economy naturally leads to an increase in the unevenness of socio-economic development, exacerbates its contradictions, and gives rise to conflicts and wars. On this basis, a hybrid “eace-war” system forms, which naturally produces destabilizing influences and increases the uncertainty of economic dynamics.

It is shown that the structure of total uncertainty includes existential, spatial, temporal, qualitative, quantitative and dimensional components. In such conditions, there is a need, in order to ensure the stability and security of economic development, to foster its national rooting by forming an extensive system of added value creation chains based on the use of domestic scientific and technical potential and processing of national raw materials resources, which Ukraine is sufficiently rich in.

A share of added value of national origin, created using the national resources, in the total value of consumed final products is proposed as a quantitative criterion of the national rootedness of economic development. It is concluded that the post-war reconstruction of Ukraine's economy, which will take place under fundamentally new starting conditions, opens space for the use of nationally rooted development strategy. Such a strategy is neither isolationism nor protectionism, but a combination of internal inclusiveness, which relies on the mobilization of all internal factors, physical and social capital as sources of economic growth, and external inclusiveness, aimed at using globalization to advance the interests of national socio-economic development.

Keywords: *nationally rooted economic development; economic systems; hybrid “peace-war” system; globalization; localization; stability; security; inclusiveness of economic development.*